

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 42, Mart 2017, s. 126-146

Yayın Geliř Tarihi / Article Arrival Date

26.01.2017

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

20.03.2017

Yrd. Doç. Dr. Hatice BUDAK

KTO Karatay Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü

hatice.budak@karatay.edu.tr

“HİKAYE” KADIN İSE “MEMLEKET” HEP AYNI MEMLEKET: 21. YÜZYILDA “YATIK EMİNE”Yİ ANLAMAK¹

Öz

Toplumsal yaşamı konu edinen edebiyat ve sosyolojinin yöntemleri farklı olsa da çözmeye çalıştığı problem(ler) ortaktır. Bu ortaklık, herhangi bir sosyal olgunun analizinde edebiyat ve sosyolojinin işbirliği içinde çalışıp çok yönlü çözümlere ulaşmalarını sağlamaktadır. Bu nedenle “kadın” konusunu edebi ve sosyolojik muhayyile ile tetkik edebilme gayesiyle R. H. Karay’ın “Yatık Emine” adlı hikayesi çalışma konusu olarak seçilmiştir. Edebiyat, sosyal sistemin söylemsel inşasında kullanılan çift değerli bir araçtır. Edebiyat yarattığı kurguda, kahramanların kimliklerinde, aktarılan diyaloglarda, egemen toplumsal cinsiyet düzeninin hiyerarşik kalıplarını “kadın” açısından negatif bir değerle yeniden üretebilmektedir. Çalışmanın amacı, toplumsal cinsiyet düzeninin geniş bir toplumsal ilişkiler ağı içinde oluştuğu bilgisinden hareketle kadına biçilen cinsiyetçi statü ve rollerin edebiyattaki temsiliğini, bu temsilin patriarkal sistemden etkilenme ve etkileme potansiyelini göstermektir. Bu amaç üzere analiz edilen “Yatık Emine” siyasi, iktisadi, dini, kültürel erk tarafından desteklenen patriarkal sistemin gizil motiflerini kelimelerden cümlelere, cümlelerden bilince, bilinçten sosyal davranışa nakış nakış işlemenin kısa(!) bir hikayesidir.

Anahtar kelimeler: Refik Halid Karay, Toplumsal Cinsiyet, Toplumsal Cinsiyet Düzeni, Toplumsal Cinsiyet İlişkileri, Kadın.

¹ Bu çalışma IWC/ I. International Women’s Congress’te (I. Uluslar arası Kadın Kongresi’nde) 14-16 Kasım 2016 tarihinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

**IF THE “STORY” IS WOMAN, “HOMETOWN” IS ALWAYS THE
HOMETOWN: UNDERSTANDING “YATIK EMINE” IN THE 21ST
CENTURY**

Abstract

Even though the methods of sociology and literature, which focus on social life, are different, the problems they attempt to solve are common. This association provides sociology and literature to make a partnership on the analyses of any social fact and reach to multi-dimensional solutions together. That is why, in order to investigate the issue of “women” by a literal and sociological imagination, R. H. Karay’s story, “Yatık Emine”, was chosen as the main subject of the study. Literature is a double-valued tool that is benefited during the discursive construction social system. Within the fiction created by the literature, identities of the characters, dialogues transferred, the hierarchical structures of dominant social gender can be reproduced with negative values in terms of “woman”. The purpose of this study, by relying on the general information that gender adjustment is generated within a wide-ranged social relationships networks, is to illustrate the representations of the gender-oriented statuses and roles created for “woman” in the literature and to show the potential of this representations in terms of effecting the patriarchal system and/or being effected by this system. In direction of this purpose, the analysed story, “Yatık Emine”, is a short (!) story of functioning hidden motives of patriarchal system, which is supported by political, religious, and cultural power, from the words to the sentences, from the sentences to consciousness, and from the consciousness to the behaviour.

Keywords: Refik Halid Karay, Gender, Gender Adjustment, Gender Relations, Woman.

1. GİRİŞ

Kadın konulu çalışmalarda karşılaşılan problemlerden biri alanla ilgili data eksikliğidir. Geleneksel değerlerin hakimiyetini sürdürdüğü ülkemizde “kadın” özel alan içinde var edilmektedir. Kadının kamusal alana dahil oluşu da genellikle “cinsiyet” üzerinden gerçekleşmekte, kamusal aktör olma hali ise dublör görüntüsü vermektedir. Kadının ister özel isterse kamusal alandaki varlığı mahrem olarak kabul edildiğinden her iki alandaki yaşam hikayeleri bir giz olarak kalmaktadır.

Bu giz aralanmasında “edebiyat” önemli bir işleve sahiptir. Edebi bir kurgunun içinde işlenen gerçek, akademik kavram veya rakamların bilimsel yalıtılmışlığından özgürleşerek hedef kitleye aktarılabilir, metnin kahramanlarıyla özdeşim kuran kadınlar “kendi hikayelerini” cesaretle sahiplenebilir ve belli direniş yolları geliştirebilir.

Akademide “kadın” olgusunun “toplumsal cinsiyet” kavramı ile ele alınması ikinci dalga feminist hareketin gelişim sürecine denk düşmektedir. Dolayısıyla çalışma, ikinci dalga feminist hareketin kadının ikincil bir konumda ötekileştirilmesi ve ezilmesinin kökenlerinin kültürde bulunduğu ve kültür/geleneğin irdelenmesi gerektiği iddialarını dikkate almıştır. Ancak toplumsal cinsiyet düzeninin sadece aile ve akrabalık kurumlarındaki geleneksellik ve kültürel kalıplarla bağlantılı olduğunu iddia etmek kadın-erkek ilişkilerini eksik okumaya neden olacaktır. Pek

çok toplumda patriarkal cinsiyet düzeninin devlet başta olmak üzere diğer üst yapı kurumları ile derin ilişkileri ve hafife alınamayacak kadar güçlü ideolojik kökenleri bulunmaktadır.

Türk toplumunda da toplumsal cinsiyet düzeninin yarattığı eşitsiz ve ayrımcı hiyerarşik ilişkiler ağı çeşitli enstrümanlar ile yeniden üretilmektedir. Bu nedenle çalışma “toplumsal cinsiyet”in edebiyat alanındaki temsil ve üretim biçimlerine odaklanmıştır.

Çalışmamız metin odaklı bir okumayı esas almakla birlikte metni yazarından, yazarı içinde yaşadığı dönemin toplumsal şartlarından soyutlayarak analiz etmek mümkün değildir. R. H. Karay’ın fikri dünyası, memleketi gibi iki yaşam tarzı arasında kalmış olmanın çatışmalarını, ne yârdan ne de serden geçememenin sancılarını yüklenmiştir. Bu ağır yük ile kaleme alınan “Memleket Hikayeleri”nde ana mekan olarak seçilen Anadolu’da ahlak ve dini değerleri önemseyen ancak kendi yaşamlarındaki ahlaki çöküntünün farkında olmayan insanların zihni çelişkilerinden türeyen davranışlarının ortaya çıkaracağı sorunlara dikkat çekilmiş, ülke sathında yaşanan “yozlaşma” eleştirilmiştir. “Yatık Emine”de de dış dünyaya kapalı, namus ve şeref kavramlarını kutsamış bir kasabada hayatta kalma mücadelesi veren bir kadının dramatik tecrübesi anlatılmıştır.

“Yatık Emine”yi “toplumsal cinsiyet” perspektifinden ele aldığımızda olay örgüsünde patriarkal bir sosyal yapılanmada kadın cinsiyetinin tehlike ve kargaşa sebebi olarak nasıl konumlandırıldığını ve bu ideolojik inşanın gerçek bir vakıa haline nasıl getirildiğini gözlemlemek mümkündür. Bu gözlemlerin, memleketimde hüküm süren kadın imgesine dair kat ettiğimiz mesafenin bir arpa boyu kadar olduğu gerçeği ile kesişiminde şekillenen çalışmamız ile “kadın çalışmaları” literatürüne acizane bir yorumla katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Çalışmada hikayenin geçtiği zaman diliminden hareketle dönemin sosyo-politik koşullarına, toplumsal yapıdaki kadın gerçeğine, yerleşik kalıplarda değişim talep eden kadın hareketlerine R. H. Karay’ın edebi şahsiyetine ve eserlerine etkisi bağlamında kısaca değinilecektir. Daha sonraki bölümde “toplumsal cinsiyet” literatürü kavramsal düzeyde ele alınacaktır. Bu bilgiler ışığında son bölümde kadın olmağın değiştirilmeyen yazgısını “Yatık Emine” üzerinden okuyarak mutlu/adil sonla biten yeni bir hikaye yazmanın gerekliliğine vurgu yapılacaktır. Çalışma, tespit edilen bulguların yorumlarını düzenleyen sonuç ve öneri bölümü ile son bulmaktadır.

2. REFİK HALİD KARAY VE “MEMLEKET HİKAYELERİ”

Refik Halid Karay 18 Mart 1888’de varlıklı bir ailenin oğlu olarak İstanbul’un Beylerbeyi semtinde dünyaya gelir. Hukuk eğitimini ve öğrencilikle birlikte yürüttüğü Maliye Nezâreti Muhasebe-i Umumiye Merkez Kalemî Devâir-i Askeriye’deki memuriyet görevinden ayrılarak yayın dünyasına girer.

Yayın hayatına dönemin âdeti üzere gazetecilikle başlayan R. H. Karay mizah ile lezzetlendirdiği eleştiri yazıları ile tanınmıştır. Ancak dönemin siyasi koşullarında yazılarında İttihat ve Terakki’ye yönelik sert eleştirileri nedeniyle Anadolu’ya sürgün edilir. R. H. Karay sürgün yıllarında kaleme aldığı “Memleket Hikayeleri” ve “Gurbet Hikayeleri” ile edebi bir ün kazanmıştır. “Üslupları nefis, olayları çekici, çevre tasvirleri çok başarılı, tekniği kuvvetli” (Kabaklı, 1997: 709) şeklinde kritik edilen “Memleket Hikayeleri” Türk edebiyatında Anadolu’yu idealize etmeden realist bir bakış açısıyla ve sade bir dille ele alan ilk eser olarak da öne çıkmıştır.

Karay’ın sürgün yılları 1913’te Sinop’a gönderilmesi ile başlamıştır. Çorum, Ankara ve Bilecik’te geçen beş yılın sonunda 1918 yılında İstanbul’a dönmüştür. “Sürgünden döndükten

sonra basılan Memleket Hikayeleri hem sürgünden önce hem de sonra yazılan hikayeleri içermektedir. Kitapta yer alan “Yatık Emine” ise 1919’da kaleme alınmıştır” (Karabulut, 2011: 18).

“Yatık Emine” Anadolu halkının ahlaki normlarını sürgün edilen, daima dışlanan ve kulanılmak istenen kadın karakterin hazin sonundan yola çıkarak sorgulayan bir hikayedir (Karabulut, 2011: 32).

2.1. Dönemin Sosyo-politik Şartları Ve Kadın Hareketi Bağlamında Refik Halid Karay

R. H. Karay, II. Abdülhamid, II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde yaşayan bir yazardır. Avrupa’da olduğu üzere Osmanlı’da başlayan kadın tartışmalarına tanıklık etmiştir. Osmanlı ve Cumhuriyet döneminin fikri atmosferi bu havayı soluyan R. H. Karay’ı da şüphesiz ki etkilemiş ve bu etki ile yeni kadın imgesini yazınlarında örneklendirmiştir. Karay’da “kadın” portresini anlayabilmek için son dönem Osmanlı toplum yapısında başlayan değişim ve yenileşme çabalarına “kadın hareketi” üzerinden değinilmelidir.

Fransız Devrimi ile kadınların kitlesel olarak tarih sahnesine çıkışlarından ve devrimin simgesi olan eşitlik, özgürlük sloganlarından etkilenen her ülke gibi Osmanlı’da da kadın hareketi, kadınların kendilerine yüklenen rol kalıplarına, yaşam tarzlarına bir başkaldırı olarak ortaya çıkmıştır (Çakır, 1996: 18-19).

Ancak özünde Osmanlı kadın ve hak mücadelesi, kadının kendisi göz ardı edilerek yabancı sanayi kuruluşları, Osmanlı hükümeti ve yeni yükselen yerli burjuvazinin kadından beklentileri doğrultusunda egemen sınıfa mensup erkeklerin kendi ifadeleriyle verilmiştir. Cumhuriyet döneminde de olayın özü pek değişmemiştir. Kadın konusundaki reformlar kendi içinde bir bütünsellik oluşturup bu bütünsellik içinde anlam kazanamamış, aksine ülke bütünselliği için anlam kazanmıştır (Çaha, 1996: 104-112).

Cumhuriyet dönemi erkekleri iyi bir eş, iyi bir anne taleplerine ilaveten kadınları rejimin taşıyıcı gücü olarak tanımlamış, dolayısıyla kadınlar erkekler dünyasına ancak cinsiyetsizleştirilmiş beden ve kimlikleri ile dahil edilmişlerdir.

Benzer şekilde egemen sınıfa mensup kadınlarında kendi hem cinsleri için değil kendi sınıfları için mücadele verdiklerini düşünen Aytunç Altındal’a göre Tanzimat’tan Kurtuluş Şavaşı’na değin süren dönemde kadını savunan yazarların tek amacı kadını toplumda erkekle eşit haklar düzeyine çıkarabilmek, kadının hiçbir konuda erkekten aşağı olmadığını kanıtlamak, okumuş, faziletli, iyi ana, iyi eş ve iyi kuşaklar yetiştirilmesine çalışmaktır. Bu dönemdeki yazınlara bakıldığında Türk-Osmanlı kadınının siyasete karışmasından ve iktisadi konularda ağırlığını koymasından söz eden yoktur (Altındal, 1991: 107).

Osmanlı örgüt yapısında değişikliğe sebebiyet veren fikri çabalar kadının sokakta, eğitim ve iş hayatında katılımını İstanbul başta olmak üzere bazı büyükşehirlerde sağladı. Ancak hukuk alanında önemli değişimlere imza atan Tanzimat fermanında dahi kadının statüsündeki eşitsizlik korunmuştur. Buna karşın bu dönemde kadının lehine (miras, cariye-köle ticareti vb.) bazı hukuksal düzenlemelerde yapıldı. Ancak kadının hukuki anlamda eşit statüye kavuşması için Cumhuriyet Türkiye’sinde Medeni Kanunun Kabul Edildiği 1926’ya kadar beklemek gerektir (Çakır, 1996: 138-140).

Sosyal hayatın ayrıntılı fermanlarla düzenlendiği başkent İstanbul’da kadının sokakta, eğitimde, istihdamda değişen kıyafeti ve kamusal talepleriyle yer edinmeye başlamasının değeri azımsanamaz. Ancak bu kazanımlar, bugün olduğu gibi o günde kadına atfedilen toplumsal

cinsiyet kimliği ve rollerine dayalı eşıtsiz ve ayrımcı uygulamalarda şiddetli bir iyileşmeye neden olmamıştır. Çünkü kadın hareketi tecrübemiz Batı’yı takip etme felsefesine dayanmış ilerleme miti kadın hususunda derin sosyolojik analizlerin ihmaline sebep olmuştur.

Böyle bir sosyal bağlam içinde R. H. Karay, Anadolu’daki sürgün yıllarındaki gözlemlerine de dayanarak yazılarında Anadolu’daki kadınların sosyal hayattan soyutlanmalarını önüne geçilemeyecek bir kader olarak izah eder. Vatan topraklarına sürgün edildiği zamanlarda ise Karay için kadın vatana bilhassa İstanbul’a özlemini içeren “milli bir unsur” olarak tasvir edilir. Mütareke döneminde ülke olaylarından bihaber kadınları yermiş, yaşadıkları topluma yabancılaşan kadınları eleştirmiştir (Ertan, 2010: 28-30).

R.H. Karay’ın ana problemi yozlaşma olduğu için kadının konumuna da genellikle bu cihetten yaklaşmıştır. Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyet’ine geçiş sürecinde yanlış Batılılaşma ile kendi değerlerine yabancılaşırken ait olmadığı bir toplumun değerlerini de benimseyemeyen doğu ile batı arasında sıkışıp kalmış kadınlara ait gözlemlerini eserlerine aksettirmiştir. Diğer taraftan erkeklerde bu değişimi benimseyememiş, kadınların hürriyetlerini farklı algılayıp kadını “faydalanılacak bir meta” olarak görmüşlerdir. Bu konu pek çok romanda “erkeklerin medenileşmemesi” olarak kadın kahramanların ağızından okuyucuya aktarılmıştır (Balkan, 2010: 219).

R. H. Karay kadın hakları konusunun ateşli bir savunucusu olarak katkıda bulunmakla birlikte onun kadın anlatılarındaki ardıl yazarın kadın beğenisi ve Epiküryen bir yaşam felsefesini benimseyen kişiliğidir. Hayatı zevk alarak ve mutlu olarak yaşamak isteyen, bu zevkten kadına önemli bir pay biçen, kadın bulunan meclislerde olmaktan hoşlanan, güzel, bakımlı, ancak kadınlığını empoze etmeyen natürel ve gizemli kadınlara düşkün karakteri ile (Aktaş, 2004: 57-58) geleneksel bir erkek zihniyeti ile kadın karakterlerini resmeder.

Kadın-erkek ilişkilerinde egemen toplumsal cinsiyet kalıplarının etkisinde kalan Karay’ın eserlerinde kadınlar değişen toplumsal koşulların yarattığı kaygıda önemli bir yer tutar. Dolayısıyla kadın-erkek ilişkilerinde namus kavramı yüceltilmiştir. Karay’ın eserlerindeki ideal kadınlar gelenekçi, ailesine bağlı, özverili, namuslu, toplumsal değerlerle uyumlu kadınlardır. Eğitimli anneler, ailedeki yozlaşmanın sebep olduğu baba otoritesinin zayıflamasını ve artan boşanmaları önleyecek, çocukların milli değerlerle yetiştirilmesini sağlayacaktır (Ertan, 2010: 134-136).

R. H. Karay, sosyal tenkitlerinde çoğunlukla eski ile yeninin kıyaslamalarına yer verir. Bazılarında yeniyi bazılarında eskiyi üstün tutarken toplumun geçirdiği değişikleri eserlerinde yansıtır. R. Halid dikkatli bir gözlemci ve iyi bir tenkitçidir. Ancak onun tenkitleri genellikle konunun içine sinmiş şekildedir. Bundan dolayı çözüm önerileri vurgusuzdur, sadece tespit etmek ve kendi fikrini belli etmekle yetinir (Balkan, 2010: 9).

Bütün bu tarihi, siyasi, kültürel birikimlerin ve yazarın kişilik özelliklerinin bileşkesinde kaleme alınan Yatık Emine’de kadın kahraman sosyal ahlak kaygıları içinde konumlandırılmış, tespit edilen problemler çözüm üretilmeden tenkit edilirken kadın kahramanın *hikayesi* değer sistemindeki değişimden duyulan endişe içinde eriyip gitmiştir. Akademik ilgimizi sancılı bir değişim sürecine giren bir ülkenin problemlerini küçük bir kasabada prototipleştirmek için yaratılan Emine’ye değil sadece “Emine”ye yönlendirdiğimizde hikayenin toplumsal cinsiyet perspektifinden sosyolojik bir okumaya ihtiyacı olduğu görülecektir. Bu ihtiyacı karşılamaya yönelik bulgulara geçmeden önce ‘toplumsal cinsiyet’ ile ilgili literatürü kısaca hatırlayalım.

3. ♀ YA DA ♂ OLMAYI NE BELİRLER: CİNSİYET Mİ TOPLUMSAL CİNSİYET Mİ?

Sosyal yapıda kadının statü ve rolleri ile ilgili yapılan çalışmalarda cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) ayrımının geçmişi 1970’li yıllar ile başlatılabilir. Ancak kavramların yaygın kullanımı feminist hareketler ile olmuş ve 1990’lı yıllardan bu yana birçok çalışmada ele alınmıştır.

Çalışmamıza konu alan hikayenin tarihinin (Emine’nin doğum tarihi olan rumi 1320/miladi 1904 esas alınarak) 20. yüzyılın ilk çeyreği olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda çalışmada takip edilen yolun günümüzün kavramları ile geçmişi analiz etmek gibi anakronik bir yanılığa yol açabileceği düşünülebilir. Ancak var olanın kavramlaştırılmamış olması olgunun olmadığı anlamına gelmez. Kadın ve erkeğin statü ve rollerinin cinsiyet merkezinde tanımlanmasının tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. “Toplumsal cinsiyet” olgusu bütün değişim çabalarına rağmen günümüzde de bazen açık bazen örtük bir şekilde devam etmektedir. Bu nedenle Yatık Emine’nin şahsında 21. yüzyılda kadını anlamak için öncelikle cinsiyet/toplumsal cinsiyet kavramlarına, bu ayrımın yarattığı alt kavramlara ve toplumsal sonuçlarına değinilmelidir.

Kadınlarla erkekler arasındaki bazı farklılıkların biyolojik mi yoksa kültürel mi olduğunu tam olarak bilmek mümkün olmamakla birlikte bu ikisinin arasına bir sınır çizmek için cinsiyet (sex) ve toplumsal cinsiyet (gender) sınıflamasından faydalanılmaktadır. Cinsiyet, bireyin biyolojik cinsiyetine dayalı olarak belirlenen demografik bir boyuttur. Toplumsal cinsiyet terimi ise kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade eder (Dökmen, 2015: 20).

Sosyal gerçekliğin inşasında kadına biyolojik yönünün gerektirmediği kısıtlamalarda konulmuştur. Bu kısıtlamalar toplum tarafından toplum düzleminde konmuştur. Ancak bu tarz kısıtlamaların kaynağının biyolojik (doğal) olduğu üzerinde adeta bir konsensüs oluşmuştur (Çelebi, 1990: 6-7).

Butler, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında bir ayrım olmadığını zira “cinsiyet”in değişmez olduğuna itiraz edilirse, “cinsiyet”inde en az “toplumsal cinsiyet” kadar kültürel bir inşanın olduğunu fark edileceğini savunmaktadır (Butler, 2014a: 52).

Bu gerçeğe rağmen toplumsal rollerin yapılandırılmasında ikinci sınıf insan olarak görülen kadınlar, çocukluktan itibaren erkeklere hizmete, bu rolü kendisinin seçtiğine ve ancak bu şekilde mutlu olabileceğine inandırılır. Erkeklere ise talepte bulunmalarının, denetimi ellerinde tutmalarının doğruluğu öğretilir (Brownmiller, 1984: 312). Kadın ve erkeğin öz benlik ve sosyal kimliklerini şekillendiren bu kategorileştirmeler hayatın her safhasında toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılığını ortaya çıkararak her iki cinsi birbiri ile çatışan özneler haline getirmektedir.

Çünkü bu kategorileştirme “toplumsal cinsiyet düzeni” adı verilen bir sistem inşa etmektedir. Toplumsal cinsiyet düzeni, erkekler ve kadınlar arasındaki güç ilişkilerinin sistemli olarak gerçekleştiği ideolojik ve maddi eylemler örüntüsü (Akca ve Ergül, 2016: 18) olarak erkek egemenliğini işlevsel kılmaya hizmet etmektedir.

Toplumsal cinsiyet düzeninin kadını oldukça dar bir alanda düşük statü ile var olmaya itmesi kadının iki tür tepkide bulunmasına yol açmıştır. Tarihsel süreç içinde aile içi rolleri maksimum düzeyde gerçekleştirmeye yönelmiştir ki bu sonuç olarak kadının geleneksel rol tutumlarını benimsemesini güçlendirmiştir. Kadının geliştirdiği bir diğer tepki ise kadının kendini top-

lum içinde sosyal bir kategori olarak görmesi, toplum içinde yerini sorgulayarak kendini yeniden tanımlamaya başlamasıdır (Çelebi, 1990: 12).

Kadının toplumsal cinsiyet düzeni içinde sadece cinsiyetinden kaynaklanan çeşitli sorunlarla karşılaşması ve bunları sorgulaması günümüzde de devam etmektedir. 21. yüzyılda varlığı korunan toplumsal cinsiyet düzeni kadına dair kazanımların nicel ve nitel dağılımını etkilemektedir. Bu etkinin kırılabilmesi büyük ölçüde kemikleşmiş sosyal kodları irdeleyen çalışmaların çıkarımlarında zorlayıcı ve ısrarcı olmalarına bağlıdır.

4. TOPLUMSAL CİNSİYET DÜZENİNİN ALTIN KAFESİNDE KADIN OLMAK: “YATIK EMİNE” ADLI HİKAYENİN SOSYOLOJİK TAHLİLİ

Jane Flax’e göre “insan toplumsal, tarihsel ya da dilsel olarak kurulmuş bir üründür... insan her zaman kurgusal anlamın ağına, anlamlama zincirine yakalanmıştır ki burada özne dil içindeki bir konumdan başka bir şey değildir” (Benhabib, 2014 26).

Yatık Emine, bir hikaye dilinde kurgulanan hayali bir kahramandır. Aynı zamanda o, Flax’inde belirttiği gibi gerçek hayatın kurgusal anlam ağına üretilmiş kadın öznelerinin izdüşümüdür. Bir başka deyişle Emine, kurgu içinde bir kurgudur. Bu sarmal kurgu ile Emine, haykırılan kadın gerçeğinin tekrar eden yankısıdır. O sebepten Emine’yi anlamak 21. yüzyılın “Yatık” kadınlarını anlamaktır.

4.1. Devlet “Baba”nın Üvey Evlatları

Soyut bir kavram olan devletin somut yönü daha çok yöneten-yönetilen ikilisinde, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesindeki yasal süreçlerin meşrulaştırılmasında ortaya çıkmaktadır. Devletin varlık sebebi ve varoluş biçimi egemenlik ve meşruiyetin kaynağı nedir? sorusuna verilecek cevaba bağlıdır. Hegel için devlet bizatihi amaçtır. Devletin kendine mahsus şahsiyeti, iradesi, içte ve dışta mutlak hakimiyeti vardır. Ferdin en yüksek vazifesi devletin tebaası olmaktır. İnsan kendisini devlete teslim etmekle devlele ayniyetini ortaya koymuş, bu suretle şahsiyete kavuşmuştur. Hukuku devlet yaratır. Bu sebeple insanların devlete karşı hakları değil ancak görevleri vardır (Berzeg, 1997: 33).

Hegel’in izinde devleti yeryüzünün Tanrı’sı kabul ettiğimizde bireye düşen bu kutsal otoritenin iktidarına mutlak itaattir. Devlet, sahip olduğu güç ile bireyin hayatını yönlendirebilir ve hatta hükmedebilir. Bu hükümlerden tebaayı oluşturan erkek de çoğunlukla kaçamaz. Ancak devlet, özdeşleştirildiği Tanrı gibi eril kabul edilir. Dolayısıyla erkek tebaa kadın tebaaya karşı öncelenir. İki cins arasındaki toplumsal ilişkileri düzenleyen yasal süreçte ise devlet ataerkil bir sistemi tercih ederek ürettiği eşitsizliklere bir yenisini ekler.

Bundan sebep hikaye kadının iradesini, hak ve özgürlüklerini göz ardı eden devletin hükmü ile başlamaktadır.

“Merkezi vilayette mütevali vakalar hudusuna sebebiyet veren uygunsuz takımından Yanık Emine, kaza dahilinde ikamet ettirmek ve ahar bir mahalle azimetine muhalefet olunmak üzere izam edildiğinden icrayı icabı” emrediliyordu (Karay, 2016: 7).

Genç ve deneyimsiz jandarma mülazımı Dal Sabri kaymakamlıktan havale edilen tezkerayı okuduğunda devletin vatandaşına karşı olan asli görevleri ile duruma çözüm üretmek yerine otorite ve şiddet içeren bir dil ile vakayı neticelendirmeyi tercih etmiştir. İktidar ve güç ile beslenip aklanan şiddet kendini, devleti temsil eden Dal Sabri’nin kelimelerinde gösterir.

“Bana bak” dedi, “Yatık Emine misin, Yanık Emine mi, her ne herze ise, bana onun lüzumu yok; burası Ankara değil, aklını başına al, uslu otur, yoksa ufak bir münasebetsizliğini duyarsam seni karakola çeker, eşek sudan gelinceye kadar döverim, kemiklerin kırılır anladın mı? Şimdi arş!” (Karay, 2016: 11).

Emine’yi koruması gereken devlet görevlilerinin ilgisizliği, suçlayıcı ve dışlayıcı tavırları kasaba halkının var olan önyargılarının güçlenmesini ve Emine’ye karşı fütursuzca davranmalarını etkilemiştir. Devletin çözüm yerine sorun üreten tavrına eleştiri kasabalının arzuhalcisinden gelir.

“Bunlarda akıllıca iş arama... Seni sürerler, nasıl geçineceğini düşünmezler; açlık bu, ne yapacaksın ya, yine önüne gelenle düşüp kalkacaksın... Yarın hadi bir vakıa, buradan bilmem nereye, oradan da başka bir cehennem bucağına...” (Karay, 2016: 25).

Siyasal devlet formu güç ve denetim ilişkilerini esas aldığından bu üniter-hegemonik ana sistemi besleyen her türlü unsuru kullanır ve destekler. Devletin yönetenler üzerindeki tahakkümüne yardım eden unsurlardan biri de toplumsal cinsiyet ilişkilerine dayalı patriarkal bir toplum yapısıdır. Siyasal devlet için toplumsal cinsiyetin işlevselliği, “tahakküm ilişkilerini örten, bedene yazılı ideolojik bir kurgu olmasındandır. Çünkü toplumsal cinsiyet, tasnif ettiği bedenleri sabitleştirerek ve egemen söyleme ekleyerek iktidar ağlarına dahil eder” (Altun, 2016: 84). Böylece devlet zorlanmaksızın fertleri kimliksizleştirerek homojen yapısına yönetilen/güdülen halk olarak dahil eder.

Devlet nezdinde asıl olan Emine’nin uslu olmasıdır bu nedenle sorun çıkarmaması için askeri bir dille (*Şimdi arş!*) uyarılır. Devlet tarafından Emine’nin bir kadın olarak kimliksizleştirilmesi “Yatık Emine misin, Yanık Emine mi, her ne herze ise, bana onun lüzumu yok...” ifadesinde somutlaşmaktadır. Ki hikayede Emine’nin kim olduğuna dair tek bilgi birkaç nüfus kaydından ibarettir.

“adım Emine, babamın adı Abdullah, anamınki Hürmüz... Üç yüz yirmide doğmuşum, rumi hesap, hamidiyemde öyle kayıtlı imiş, kağıdıma Yanık Emine yazmışlar ama yanlış, bana Yatık Emine derler..” (Karay, 2016: 11).

4.2. Coğrafya Ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri

Bir bölgenin coğrafi koşullarının insanların ve toplumların karakteri üzerinde etkili olduğu görüşü sosyolojide uzun süre geçerliliği korunan bir kabuldür. Benzer şekilde mekan-insan etkileşimi edebi türlerde de kendine mutlak bir yer bulmuş, çarpıcı tasvirlerle okuyucunun estetik zevkine dokunmuştur.

R. H. Karay’ın eserlerinde yer (coğrafya) ile insan ruhu arasında kurduğu köklü ilişki edebiyatımızda benzerine rastlanılmayacak bir mükemmelliğin ifadesi (Ekiz, 1984: 60) olarak yorumlanmaktadır. “Yatık Emine”de olayın cereyan ettiği coğrafya tasvirleri kasaba halkının ruhu, sosyal yapının karakteri, toplumsal ilişkilerin biçimi hakkında bilgiler vermektedir.

“Burası Ankara’ya iki gün öte, ana yollardan aykırı küçük bir kasabaydı... orada oturulacak bir kahve, yatılacak bir han bulunmaz... Soğuk barınılmaz bir kışı; susuz, dayanılmaz bir yazı vardı” (Karay, 2016: 8).

“Ne gençlerinde hayatın ilk tatlarını duymaktan gelen bir iştah, bir hararet; ne de ihtiyarlarında rahat bir yaşlılığın verdiği çubuklu, hikayeli bir keyif...” (Karay, 2016: 9).

Karay hikayenin kahramanlarında görülen hissiyatsızlığı, manevi durgunluğu kasabanın coğrafi özellikleri ile benzeşim kurarak aktarmıştır. Coğrafyadaki sertlik soğukluk, kuraklık ise şevksizlik ve durağanlık olarak halka sirayet etmekte, acımasız, merhametsiz bir toplumsal karaktere bürünmektedir.

Sosyal yaşam içinde kadınları görmek isteyen ve birçok hikayesinde böylesi kadın tiplerini yaratan Karay, bu hikayenin kadınlarını coğrafya ile eşleştirerek tasvir eder.

“Kadınlar ise taş gibi hissiz, kütük kadar hareketsiz ve donuktular; fakat hepsinin de ne kadar gürbüz, ne dinç ve sağlam vücutları vardı...” (Karay, 2016: 9).

Kasaba civardaki diğer yerleşim birimleriyle etkileşim içinde olmayan ancak kendi içinde de sosyalleşme-iletişim ortamları geliştirmeyen içsel/dışsal değişim unsurlarına kapalı sosyal bir yapıya sahiptir. Bilindiği üzere kendi içine dönük sosyal yapılarda toplumsal cinsiyet düzeni ve bu düzenin öngördüğü ilişki kalıpları oldukça güçlüdür ve değişime direnç gösterir. Bu hikayede de kadın-erkek ilişkilerinin geleneksel cinsiyet rolleri içinde belirlendiği görülmektedir.

“...Köylerinde ahali apaçık, kaç gözsüz gezip yaşadıkları halde bu kasabada kadınların bir gözünü görmek imkansızdı. Gelin bir evde kayınbabasından kaçır, güvey baldızının yüzünü tanımazdı. ... Bol bol evlenmekten ve sık sık doğurmaktan başka ömürlerinin tadı, acısı yoktu.” (Karay, 2016: 9).

4.3. Yatık Emine’nin Kişisel Özellikleri

Toplumsal yapının kadın üzerindeki yaptırımlarından biriside kadınları bedenleri üzerinden yaftalayarak “atık özneler” haline getirmektir (Kanter, 2016:87). Hikayede Yatık Emine’nin bedeni ile ilgili bilgiler, Emine ile ilk karşılaşan kişi olan jandarma mülazımı Dal Sabri’nin gözlemlerinden aktarılır.

“... rengi atmış bir siyah bol çarşaf, yazma peçesi inik, elleri pelerininin altında saklı ufak tefek, mahcup ve korkak bir kadın girdi... üzeri bol ve beyaz dallı peçesinin arkasında gözlerinin canlılığı, dikkatli dikkatli baktığı fark olunuyor, bu gergin tülbentin bastırıldığı burnunun ucu da beyaz, toparlak bir benekle yüzünün tam ortasında göze çarpıyordu. Sabri şimdi yan gözle onu tetkik ediyordu; fakat o kadar kapalı, şekilsizdi ki insana ne iğrenme, ne beğenme, hiçbir his vermiyordu” (Karay, 2016: 10).

Emine’nin fiziksel özellikleri betimlenirken nötrleştirme, kimliksizleştirme farklı bir biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada Dal Sabri’nin İstanbul sokaklarında karşılaştığı hayat kadınlarına dair sahip olduğu algı dayanağı da etkili olmuş “cigarası parmaklarında, allıkları yüzünde, peçesi açık, yürüyüşü kıvrımlı kadın” beklentisine aykırı bir sima ile karşılaşmıştır. Kadın güzelliğine dair algının karşılanmaması Dal Sabri’nin şu ifadelerine hayal kırıklığı ve sitem olarak yansımıştır.

“İyi mal olsa buraya gönderirler miydi? Kavruk murdarın biri...” (Karay, 2016:11).

Emine’nin halinde uygunsuz takımından bir kadın olmanın kalıpsal davranış biçimlerine de yer verilmektedir. Burada kadın ruhu ile şeytani, erkekleri baştan çıkarmaya meyilli, bastırılmış cinsellik dürtüleri ile yönlendirilen bir varlıktır.

Hastanede Dal Sabri ile karşılaşan Emine karşısındakinin kendisine ilgi gösterdiğini anlayınca ruhunda zapt edemediği cinselliği yazar tarafından şu şekilde açığa çıkartılır:

“Emine istekli, aç gözleriyle şimdi, korkusuzca, zevk ala ala bakıyordu...” (Karay, 2016: 21).

Geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ve kimliği kadına hayatın her türlü hali karşısında sabırlı, ağırbaşlı, uysal olmasını salık vermektedir. Erkek bakış açısının kadına yüklediği bu kişilik hali Emine ile bir kez daha tekrarlanıp normalleştirilir.

Emine en acılı gününde şöyle tasvir edilir:

Hayatın dayanılmaz bir sarsıntısı bu kadını bir defa yere kapatmış sonra her halkası başka biçim eza ve mihnetlerden yapılmış bir uzun, ağır zincir vücuduna dolanarak onu yaralaya, bereleye sürüklemiş hurdehâş etmişti. O bunlara ne derin bir tevekkülle katlanmıştı... Fakat bu derece hainliğe daha rast gelmemişti. Gözlerini çevirdi içinden on beş senelik musibetlerin hazmedilememiş acısı taşan bir bakışla komiseri uzun uzun tetkik etti. Sonra yine bir şey demeden, aç bir kurt gibi atılıp ısırması iktiza eden bu vücuda karşı hâlâ isyan etmek arzusu duymadan salına salına hükümet avlusundan çıkıp gitti” (Karay, 2016: 33).

Toplumsal cinsiyet düzeninin yarattığı eşitsizlik ve ayrımcılık çoğu kez öyle sinsidir ki kadın bu durumun kendinden sebep olduğunu düşünerek normal kabul etmektedir. Kadın, toplumsal bir adaletsizliğe maruz kaldığının farkında olduğunda bile güce karşı sessizliğini bozmamaktadır. Nitekim Emine’nin tepkisi acılı bir bakıştan ibarettir. Ki bu bile “kendi” için değil sadakanın engellenmesine yani ahlaki bir değer olan “yardımlaşma”nın yozlaşmasına vurgu içindir.

R. H. Karay’ın eserlerinde kadınlar genellikle zayıf karakterli, maddi isteklerine yenilen ve erkekleri hedeflerine ulaşmak için kullanan tipler olarak yaratılmıştır. Bu kadın karakterlerin dikkat çekici oranda güzel olmaları da Karay’ın kadınların derinlikli olmadığını ifade ediş biçimi olarak (Karabulut, 2011: 100-101) yorumlanmaktadır. Güzelliği kara gözlerindeki delici bakışlarıyla vurgulanan Emine’ye lakap olarak “Yatık” sıfatının seçilmiş olmasında da bu fikri tercihin izleri vardır.

“İşte bunun için, böyle her zora katlanıp her arzuya kapıldığından, ne yapılırsa şikayetsiz, sızılırsız rıza gösterdiğinden dolayı Emine’ye, Yatık Emine derlerdi” (Karay, 2016: 17) ifadesinde geleneksel cinsiyet kimliği ve rollerinin sosyalleşme sürecinde içselleştirilip kişiliğin doğul bir parçası haline getirildiği görülmektedir.

4.4. Sosyal Tecrit Ve Kadın

Karay’ın ahlaki değerlerdeki yozlaşmaya dikkat çekmek amacıyla kaleme aldığı bu hikayede karakterlerin çoğunda ahlaki zaafı bulunmaktadır. Ancak iş namus kavramına dayandığında kadın üstünden ahlaklılık vurgusu öne çıkmaktadır.

Kasabanın “namus” ve “şeref” eksenli ahlak anlayışının izleri; “Kadınlarında da ne bir oynaklık, erkeklerinde ne bir haşarılık... Kaçma, sevişme gibi hadiseler enderdi, ahlaksızca vakalara da binde bir tesadüf edilmezdi” (Karay, 2016: 9) ifadesinde verilmektedir.

Bugün namus deyimi yaygın olarak toplumda haysiyet, şeref, ar, onur, utanma, dürüstlük, saygınlık, ağırbaşlılık, kendini bilme gibi anlamları içermektedir. Ama genel olarak Türk toplumunda namus denilince akla kadının iffeti gelir. Bu kalıp namus kavramının cinselliği ve kadının cinselliğini içeren bir kavram olarak toplumsallaştığını göstermektedir (Bağlı ve Özensel, 2011: 37-39).

Arapça bir kelime olan “şeref” ise saygınlık, asalet, onur ve seçkin gibi anlamlara sahiptir. Şeref kelimesi belli bir toplumsal statünün pozisyonuna, bireyin toplumdaki itibarına işaret eder ve sahip olunan değerin mukayesesini içerir (Bağlı ve Özensel, 2011: 46).

Kasabanın tasvirinde “şerefli kasaba” sıfatının kullanılması ve kasabalıların şeref vurgusunu öne çıkarması kendi sahip oldukları değerler ile Emine’nin toplumsal konumunu simgeleyen değerleri karşılaştırma amacı taşımaktadır. Emine namusunu koruyamayan iffetsiz bir kadın olarak saygınlık, asalet, onur, seçkinlik vasıflarına özetle “şeref”e haiz değildir. Bu nedenle Emine’nin kasabada karşılaştığı problemler “kadın cinselliği üzerindeki toplu denetimin yan ürünü olarak tezahür edecektir. Çünkü kadının cinsel iffeti ile topluluğun şerefi arasında güçlü bir bağlantı kurulmuştur” (Kandiyoti, 2015: 81).

Hikayede toplumla fert arasındaki çatışma teması oldukça güçlüdür. Kasaba sakinleri merkezden ve civardaki yerleşim mekanlarından uzakta olmaları nedeniyle içlerine kapalı bir hayat sürerler, dışarıdan gelen kimseyi hayatlarına dahil etmedikleri gibi kendi değer yargıları dışındaki kişilere tahammülde göstermezler (Zengin, 2013: 166). Dolayısıyla kasaba kendi iç dinamiklerini ve düzeni korumak amacıyla sapma davranışı göstereni ehliileştirmek için cezai yaptırım olarak sosyal dışlama ve tecriti kullanacaktır.

“Kasabada kimse Yatık Emine’ye ev vermek istemiyor, hiçbir mahalle onu almaya katlanamıyordu. Memlekette içten içe kanayan bir hiddet, bir hoşnutsuzluk vardı. Kahvelerde toplanan erkekler, çeşme başında biriken kadınlar hep bu işten bahsediyorlar:

“Hele hükümetin ettiğine bak, kötü karıları gönderecek bizim memleketi mi bulmuşlar?... diye söyleniyorlardı” (Karay,2016: 12).

Kasabaya gönderilişinden sonra Emine’nin toplumun genel ahlak kurallarına aykırı bir davranışı yoktur. Karşılaştığı zorluklara sessiz kalır, medet umduğu tek kurum “baba” olan devlettir. Dilekçe yazdırmak için gittiği arzuhalcilerde de önyargının tetiklediği sosyal dışlanma ile karşılaşılır.

“... mevkilerinin şerefini korumak için daha lakırdı söylemesine meydan vermeden “Başka dükkana, bizim vaktimiz dar!” bahanesiyle başlarından savıyorlardı...” (Karay, 2016: 23).

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları önyargı ile kesiştiğinde bireyden bazı davranışları sergilemesi beklenir ve sosyal ortam bu beklendik davranışların ortaya çıkmasını sağlayacak şekilde oluşturulur, sonuç ise kendini doğrulayan kehanettir (Dökmen, 2015: 96). Kasabalı, Emine’den fahişe olarak bazı davranışları sergilemesini beklemiş, onun burada da rahat durmayacağını düşünmüştür. Kasabadan gönderilmesi için onu açıklıkla sınımış, barınsız bırakmış, aralarına almamışlardır. Sonuçta Emine, Gürcü Server’le birlikte olmak zorunda kaldığında bunu kendilerinden değil Emine’den sebep bilmişlerdir. Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına dayalı beklenti hakikat olmuş ve kadına yönelik ayrımcı muameleleri makul kılmıştır.

Kadına yönelik ayrımcılık, sosyal kontrolün uygulanışında da ikiyüzlü bir çifte standart olarak cereyan eder. Emine’nin birlikte olduğu erkekler arasında komiser, jandarma zabıtları hatta mutasavvıf ve valiler bile bulunmaktadır. Ancak toplumsal yaptırım kaçınılmaz olduğunda sürgüne gönderilen hep kadın olmuş devlet memurları tüm saygınlıklarıyla görevlerinde kalmışlardır. Burada da Gürcü Server kasabalı tarafından ne ayıplanır ne de dışlanır. Devlet tarafından ise suçlu görüldüğü için değil vakanın büyümemesi için kasaba dışına görevlendirilir.

Günümüzde de fahişelik karşıtı yasalar, müşterileri ender olarak cezalandırır. Cinsel hizmet satın alan kimseler tutuklanmaz, dava edilmez, mahkeme işlemlerinde kimlikleri gizli tutulabilir. Bu çelişki, erkeklerin etkin bir biçimde çeşitli cinsel çıkış noktaları aramalarının olağan olduğu, fahişelerin ise kınandığı yaygın cinsellik kalıplarının hala kabullenildiğini göstermektedir (Giddens, 2006: 134).

Emine’ye olan toplumsal baskı öyle bir seviyededir ki günlerce kapısında beklediği polis komiseri “Kırk gün beklesen nafile... diye haykırırken Emine’ye sadaka vermek isteyen genç bir polise de “Verme, verme! diye bağırarak engel olmuş Emine’nin uzattığı el boşta kalmıştır” (Karay, 2016: 32).

Ne toplum ne de devlet kadın madunluğunu çözmek için elindeki kaynakları kullanmaz, kalıcı stratejiler geliştirmez. Çözüm genellikle görmezden gelme, üstünü örtme, öteleme ve savuşturmak şeklinde gelişir. Çünkü “*Burası namuslu bir kasabaydı, o karı açlıktan geberir, fakat kimseden yardım görmezdi...*” (Karay, 2016: 33).

4.5. Kadın Bedeninin Fetiştilmesi: Güzellik Ve Cinsellik

Emine’de her kadın gibi güzel ve çekici olmak zorundadır. Ancak Emine’nin güzelliği Karay’ın diğer kadın kahramanlarından farklı olarak anatomik yapısıyla tasvir edilmemiştir. Emine’nin güzelliği ve cazibesi sahip olduğu gözlere bilhassa bakışlarına konumlandırılmıştır.

“Emine zayıf, çelimsiz bir kadındı; fakat çirkin değildi. Duru beyaz, birbirine uygun, ufacık çehresi üstünde insanı şaşırtacak kadar kara, kapkara ve parıl parıl iki gözü vardı. İnsan gözünden ziyade bunlar kafese konmuş vahşi, yırtıcı hayvanların içleri hırs, haşinlik ve ürkeklikle dolu heybetli, fakat zebun gözlerine benziyordu.

Bu gözlerin en ehemmiyetli hassası dişiliği idi; hırsını bir türlü yenemeyen, bir türlü cinsiyeti teskin edilemeyen bir kısrak bakışıyla erkekleri süzerken insanın, damarlarına bir ılık duygu yayardı. Kimin karşısına çıkarsa peçesini kaldırıncaya gözlerinin izini bırakır, birkaç gün ara sıra kendini düşündürür, hatırlatırdı. O harap, hasta, zebun vücudunun üstünde bu gözler ne kadar sağlam, ne sıhhatli ve kudretli dururdu... İnsan, onların böyle bir kadına nasip oluşuna acır, yakıp perişan etmesi lazım gelen baygınlıklarından ancak birtakım serserilerin tattığına kızardı.

Emine’nin dudakları da kendiliğinden fazla kırmızı, adeta boyalı idi gibiydi. Dudağa allık sürmesini bilmeyen bu memlekette duru beyaz çehre üzerindeki kırmızılık da çok tesirli oluyordu. Sonra onun endamsız, zayıf vücudunda ısınmış bir tuğla gibi çok adi, fakat işleyici, devamlı bir sıcaklık da vardı” (Karay, 2016: 15).

Bu uzun alıntı dikkatle ve defaatle okunduğunda kadını cinsel bir obje olarak gören bakışın ve kadını aşağılamaya yönelik dilin aynı anda gizlilik ve incelikte verildiği görülebilir. Emine’nin gözlerini güzel kılan dişiliğidir. Ancak bu dişiliğin tasvirinde (vahşi bir hayvan gibi yatıştırılmayan cinsel açlık ve kıskırtıcılık) Emine’yi suçlayan, ona meyleden erkekleri ise masumlaştıran bir vurgu vardır. Emine endamsız, hasta ve zayıf bir bedene sahiptir ama yakıp perişan eden bir sıcaklığa da sahiptir. Ve bu kısrak bakışlı, sağlıklı ve kudretli gözlerin, al dudakların **böyle bir kadına** nasip olması ise acıdır. ‘*Böyle bir kadın*’ ifadesinin zihindeki iz düşümü kadına uygulanan cinsiyet ayrımcılığının her bir pratiğine tekabül etmektedir. Böyle bir kadın, olsa olsa ahlaksız, namussuz, zevk düşkünü, erkekleri ayartmayı kendine iş bilmiş sefil bir kadın tipini çağrıştırmaktadır.

Hükümet memurlarının eczanede toplandıkları akşamlardan birinde Emine’nin ismi muhabbette geçer. Bu konuşmalara içerleyen Dal Sabri “ *Burada jandarma mülazımı olsunda daha bir defa, Ankara’da şöhrat salmış o gözleri görmesin... Hay aptal hay, işte hastane memuru işini yoluna bile koymuştu...*” (Karay, 2016: 19) düşünceleri ile hastanenin yolunu tutar. Emine’yi ilk gördüğünde zihninden geçenler şöyledir:

“*Kapıdan giren kızıl bir aydınlık altında hiç de fena görünmüyordu; yüzü ne kadar beyaz ve dudakları ne kadar kırmızıydı, haspa burada bile muhakkak düzgünüünü sürüyor, allığını unutmuyordu*” (Karay, 2016: 20).

Emine ile hastane memuru arasında bir münasebet olduğunu düşünmesi Dal Sabri’nin içine şiddetli bir kıskançlık hissi salmıştır. Bu hissin tesirinde Emine’ye sahip olmayı doğal hak olarak görmektedir. Zira o bir erkektir hem de sıradan bir erkek de değildir. O iktidar ve güce sahip jandarma mülazımıdır, bundan sebep o gözler en çok onun hakkıdır. Ancak kendisindeki bu zayıflığı Emine’yi küçümseyerek, aşağılayarak gidermeye çalışmıştır. Emine’nin bedenini isterken diğer taraftan ona *haspa* diyerek değersizleştirmektedir.

4.6. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğin Kadın Açısından Olumsuz Yansıması: Şiddet

Kadına yönelik şiddet, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi Kadının Statüsü Komisyonu Kadına Yönelik Şiddet Çalışma Grubu’nun yapmış olduğu şiddet tanımında;

-Hırpalama, dayak, ailedeki kız çocuklarının cinsel istismarı, evlilik içi tecavüz, kadınların cinsel organlarını sakatlamak ve kadına zarar veren diğer geleneksel uygulamalar, evlilik dışı ilişkilerde şiddet ve istismara yönelik şiddet,

- İşyerinde, eğitim kurumlarında ve başka yerlerde tecavüz, cinsel istismar, cinsel saldırı, gözdağı ve tehdit de dahil olmak üzere fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet, kadın ticareti ve fahişeliğe zorlamak,

- Nerede olursa olsun devletler tarafından işlenen ya da görmezlikten gelinen fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet, biçiminde yer almaktadır (KSSGM, 1998: 65).

Kadına yönelik şiddetin her iki cinsin tutum ve davranışlarını etkileyen sosyal, iktisadi, kültürel, psikolojik pek çok nedeni vardır. Ancak genel olarak şiddetin nedeni güç, kontrol ve denetim isteğidir. Şiddetin sürdürülmesi ise sosyalleşme kalıpları, benimseme ve öğrenilmiş çaresizlik ile ilintilidir.

Şiddete dayalı eylemin bizatihi esası, araç-amaç kategorisine dayalıdır. Amaç, kullanımını haklı kıldığı araçların altında ezilme tehlikesine açıktır. Bir başka ifadeyle insan eylemlerinin sonuçları eylemin denetimini aşar. Öte yandan şiddet, içinde fazladan birde keyfilik ögesi taşımaktadır (Arendt, 1997: 10). Bu keyfilik, şiddet uygulayanların uyguladıkları şiddetten kendilerini sorumlu tutmamalarına (Mor Çatı Kolektifi, 1996: 76) imkan sağlamaktadır.

Hikayede devletin amacı Emine’yi ıslah etmektir. Islah kelimesi şiddetin devletin amacına ulaşmak için kullanabileceği uygun araçlardan biri olduğuna da gönderme yapmaktadır. Toplumsal cinsiyet düzeninin yol açtığı kadın madunluğunu önleyecek politikalar geliştiremeyen devlet, şiddeti bir araç olarak kullanmaktan çekinmeyecektir. Hikayedeki devlet görevlilerinin Emine’yi ıslah etmek için uyguladıkları şiddet, eylemlerin öngörülemez karakteri sebebiyle amacı ezmiş ve şiddetteki keyfiyet yıkımla (ölümle) sonuçlanmıştır.

Şiddeti önlemenin yollarından biri şiddetin “hak edilen” bir şey olduğu yargısını kırmaktır. Şiddet içeren davranışların bir ceza yöntemi olmaktan çok bu davranışı gösterenin kullandığı yanlış bir iletişim şekli olduğu (Kadın Dayanışma Vakfı, 1995: 58) sosyalleşme sürecinde kadın ve erkeklere öğretilmelidir.

4.6.1. Sözel Şiddet

Kadına yönelik cinsiyetçi zihniyetin kadını erkek karşısında ikincil bir statüde konumlandırmak ve sosyal yapıdaki mevkisini erkeğe bağımlı kılabilmek için kullandığı taktiklerden biride sözel şiddettir. Sözel şiddet, olumsuz kelime seçimleriyle bir yandan kadının benlik gelişimi ve ruh hali üzerinde yıkıcı etkiler yaratırken diğeryandan kadını nesneleştirmekte ve neticede kadının kendine olan özgüvenini ve saygısını zayıflatmaktadır.

Kadının bir nesne olarak görülmesi ya da nesneleştirilmesi, şiddeti uygulayan erkek tarafından kullanılan mekanizmalardan biridir, zira kadını kişiliğinden soyutlamak şiddet uygulamayı kolaylaştırır. “Eşit” olarak algılanan bir insana şiddet uygulamak zor olduğundan, şiddet uygulayan erkekler, şiddet öncesinde ve süresince kadını kişiliğinden soyutlayıcı mekanizmalar kullanmaktadırlar. Birçok erkeğin orospu, kahpe, sürtük gibi yakışsız sıfatlar kullanmasının, kadını aşağılamanın yanında, onu cinsel bir nesneye indirgeyici işlevi de vardır (İlkkaracan ve Gülçür, 1996: 27).

Emine’ye ilk sözel şiddet devlet tarafından uygulanır. Vilayetten gelen resmi evrakta Emine’den “uygunsuz takımından” biri olarak bahsedilir. Kasabalı kadın ve erkekler ise sıklıkla şunları kullanır. ‘Günahkâr, kavruk murdarın biri, kara gözlü büyücü, elin aşuftesi, serseri, kahpe, haspa, seviyesi düşük adi kadın, belalı karı’. Bu nitelermeler Emine’nin yaptığı işten hareketle kişiliğini ve ahlakını tanımlamak için kullanılmıştır. Burada amaç kadına yönelik baskıyı, eşitsizliği, ayrımcılığı çift yönlü manipüle ederek sadece kadının kusurlu olduğunu ve bu sıfatları hak ettiğini, ‘olanı olması gereken bu’ şeklinde kabul ettirmektir.

4.6.2. Fiziksel Şiddet

Yatık Emine sürgün edildiği kasabada şiddetin her türüsüne maruz kalmıştır. Ona şiddet uygulayan sadece hikayenin erkek kahramanları değildir. Taraflar arasında güç asimetrisine dayanan şiddetin amacı bireyin özgürlüğü ve bedeni üzerinde denetim kurmaktır. Aynı mantıkla kasabalı kadınlar da bencillik ve kıskançlık gibi dürtülerin de etkisiyle güçsüz, sahipsiz gördükleri ve de hak ettiğini düşündükleri Emine’ye fiziksel şiddet uygulamışlardır.

Emine hapishanede kaldığı günlerde olgunlaşmış birkaç dutu paylaşmak istemeyen diğery kadın mahkûmlar tarafından bir iyi dövülür. Koğuştan çıkarılan Emine’nin yersiz yurtsuz kalışına dayanamayan kalem odacılarından bir ihtiyar Emine’yi evine alır. Emine yaşlı karı kocanın ev işlerini yaparak ve karşılaştığı hakaretlere sessizce dayanarak evdeki varlığını korumaya çalışsa da ihtiyar kalem odacısının karısı evde yokken eve gelmesi olayların seyrini değiştirir. Bunu komşularından haber alan kadın eve varıp pencereyi açıp feryat figan edince bir anda evin önu komşu kadın ve çocuklarla dolar.

“Hele at dışarı, at dışarı!..” diye bağırdılar.

İçeri girenler oldu. Biraz sonra Emine’nin bir bohça gibi dışarı fırlatıldığı görüldü. O hiç ses çıkarmıyor, elleriyle başını esirgemeye çalışarak yerde yatıyordu. Öbürleri, sanki bu sessiz, hareketsiz vücut onları ısırtıyor, sokuyormuş gibi korka korka haykırarak, mütemadiyen nalınlı ayaklarıyla vuruşturuyorlardı” (Karay, 2016: 16).

Hükümet konağına haber vardığında kaymakam bu keyfi şiddeti önlemek yerine Emine için “*Geberseydi de kurtulsaydık!*” (Karay, 2016: 16) diyerek kadını birçok felaketin sebebi olarak gören egemen erkek bakışını özetlemiş, kasabalının yasa dışı şiddet eylemlerine göz yumarak meşrulaştırmıştır.

Hikayede Emine’nin ahaliden çok devlet görevlilerinin şiddetine maruz kaldığı görülmektedir. Bu vakalardan en vahim olanı Dal Sabri’nin Emine’nin Gürcü Server ile ilişkisini haber almasıyla yaşanır. Dal Sabri;

“Kahpe bize de göz yumdurttu, hele bir payını vereyim!...” diye bağırması, Emine’yi çağırması.

İki jandarmaya tutturup kılıcının kabzasıyla onu bir iyi döverken:

“Geldiğin gün sana uslu otur, yoksa kemiklerini kırarım dedimdi; al işte...” diye söyleniyordu.

Her vuruşta biraz daha sakinleşiyor, yatamadığı bu kadını dövmekten adeta lezzet alıyordu” (Karay, 2016: 29-30).

Hikayenin akışı içinde Emine her kimden ne sebeple dayak yese bu şiddeti sessizce kabullenip sabretmiştir. Sosyal dışlanmışlığa ve şiddete maruz kalan her kadın gibi Emine de “yaşadıklarının adını koymayı reddederek, çektiği bedensel ve duygusal acıları yok sayarak, hayatta başka bir seçeneği olmadığını düşünerek geliştirdiği psikolojik taktiklerle” (Mor Çatı Kolektifi, 1996: 106) ayakta kalmaya çalışmıştır.

R. H. Karay, dönemin psikoloji kuramlarını yakından takip eden bir yazardır. Bu bilgileri romanlarındaki kahramanlarının kişiliklerinde cisimleştirmiş, vakaları psikolojik kavramlarla izah etmiştir. O dönemde psikoloji biliminin önemli isimlerinden biri olan S. Freud’un izlerini Karay’da da görmek mümkündür.

Freud, kız ve erkek çocukların aynı şekilde hem aktif hem pasif cinsel dürtü ve amaçlarla yola çıktıklarını, ancak giderek, toplumsal baskıların sonucunda “erkek”(aktif) ve kadın”(pasif) olarak şekillendiklerini söylemiştir. Freud, kadınlığı ve erkekliği toplumsal olarak kurulan şeyler diye tanımlamış olmakla birlikte merkeze yerleşen sonuç kadının edilgenliğidir. Hatta Freud, kadın mazoşizmini, kadınsı edilgen amaçlara ulaşma sürecinin uç bir sonucu olarak görüyordu (Coward, 1995: 199).

Benzer şekilde Karay da fiziksel şiddetin kadın tarafından şikayet edilmekle birlikte benimsendiğini, ironik bir şekilde erkek sevgisi ile eşleştirildiğini ve hatta cinsel arzuları tetikleyici bir etkiye sahip olduğu anlayışını Emine’nin şahsiyetinde bir kez daha doğrulamak istemiştir. Bu kabul hikayedeki şu cümlelerle pekiştirilir.

“Hay gidinin oğlanı, bedenimi bere etti...” diyordu.

Bunu söylerken sanki tatlı bir şeyden bahseder gibi süzülüyor yutkunuyordu. Çoktandır erkek dayağı yememişti. Onu galiba şimdi çok lezzetli bulmuştu...” (Karay, 2016: 31).

Kadına karşı şiddet konusunda geleneksel cinsiyet rol kalıplarının etkisinde kalan yaklaşımlar, kadını şiddetten nemalanan bir konuma indirirken iki hususu gözden kaçırmakta ya da kasten es geçmektedirler. İlki toplumsal cinsiyet düzeninin, erkek hakimiyetini güç ilişkileri ile kadın üstünden sürdürme isteğidir. İkincisi ise kadının sosyal yapıdaki ikincil konumundan çı-

kardığı öğrenilmiş çaresizlik ile toplumsal cinsiyet ilişkilerini mutlak itaatle kabullenmek zoruunda bırakıldıdır.

4.6.3. Ekonomik Şiddet

Hikayenin yazıldığı yıllarda Osmanlı’da özellikle şehirlerde dokuma, tütün ve sigara üretiminde kadın işçiler erkeklere oranla düşük ücretle çalışmışlardır. Köy ekonomisinde ise kadınların çalıştıkları alan genellikle tarım işleridir. Kadının iktisadi hayatta yer alması “yasal bir hak” olmaktan ziyade dönemin konjektörel şartlarında aile bütçesine katkı şeklinde tasavvur edilmiştir.

Günümüzde kadının eğitim ve iş imkanlarından faydalanması hukuk sisteminde hak olarak tanımlanmıştır. Ancak hukukun dışında kalan diğer kurallar (gelenek, görenek, adet vb.) kadına daha geleneksel bir biçimde yaklaşmakta kamusal alan daha çok erkekler için tanımlanmaktadır. Kadınların çalışma hayatına katılımları da çoğu kez cinsiyetleri üzerinden olmaya devam etmektedir.

Kadını istihdam alanının dışında tutmak ya da kadına ekonomik şiddet uygulamak ile kadının toplumsal cinsiyet düzenine bağlı kalacağı düşünülmektedir. Dal Sabri’nin Emine’ye verdiği cevap kadına uygulanan ekonomik şiddetin hem siyasal hem de toplumsal kökenli tezahürüdür.

“Ne o, dedi, hastane hoşuna mı gittiydi? Ye, iç, keyfini de getir, âlâ... Ben sana bir şey söyleyeyim mi? Bir daha hükümet tarafına ayağını attığını duyarsam karakola tıkarım! Çamaşıra git, hizmetçilik et, çorap ör, dikiş dik, geçin, anlaşıldı mı? Yallah!” (Karay, 2016: 25).

Devlet, bireyin/vatandaşın temel insani haklarını koruma ve bu haklarını kullanabilmeleri için gerekli düzenleme ve tedbirleri almakla mükelleftir. Ancak çoğu kez devlet, temel insani gereksinmelerini karşılayacak ekonomik güce sahip olmayan kadınlara istihdam olanağı ya da sosyal yardım düzenlemeleri yaratmadan kendi kaderleri ile baş başa bırakmıştır. Toplumsal cinsiyet algısı ile ikinci cins ya da sorun olarak görülen kadın (Emine) için geliştirilen çözüm, anayasal hakların uzağına atmak, tehdit ile hükümet kapılarını kapatarak kadını yalnızlaştırıp öğrenilmiş çaresizliğine sürgün etmektir.

Bununla birlikte Dal Sabri’nin ifadesinde çözüm üretmeyen lakin akıl veren bir siyasal iktidar biçimi de görülmektedir. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı iktisadi hayatta kadına normal şartlarda bile istihdam seçeneklerini daraltırken geleneksel kalıplarla ahlaksız, namussuz olarak görülen bir kadının iş bulabilmesi ne kadar olasıdır? Aslen devleti temsil eden Dal Sabri de bu gerçeğin farkındadır, sosyal olarak dışlanmış bir lokma ekmeğin bile çok görüldüğü bu kasabada Emine’nin iş bulması mümkün değildir. Ancak bu yaman çelişkinin içinde kadına akıl veren çöktür ‘namusunla git çalış’. Bu akıl veriş aynı zamanda karşıdaki ile alay etmenin bir başka deyişle sözel şiddetin en masumane tezahürü, akıl verenin sorumluluğundan kaçışını örtüleyen en klişe aklama biçimidir.

Emine’nin soğuk, eşyasız evde günlerce süren açlığına dayanamayıp **bir an** merhamete gelen Dal Sabri kendi tayınından günde bir ekmek verilmek üzere fırıncıya emir gönderir. Ancak fırıncı hile yapmaya başlayıp ekmeği vermez. Fırıncı kabahatini örtmek için soluğu jandarma mülazımının yanında alır.

“Paşam, dedi, “affet, o kötü karıya ben artık ekmek mekmek veremem, çarşı ortasında haysiyetimi bir paralık ediyor...”

Emine’ye uygulanan ekonomik baskıya devlet son hükmünü Dal Sabri’nin ağzından verir.

“Kes, dedi, “gebersin kahpe!” (Karay, 2016: 35).

4.6.4. Cinsel Taciz/Şiddet

Cinsel taciz, gerçek anlamda “cinsellikle” ilgili değildir. Cinsel taciz, saldırgan cinsellikten değil, cinselleştirilmiş şiddetten kaynaklanmaktadır. Bu haliyle cinsel taciz, kız çocuk/kadınlara yapılanların kendi suçları olduğu imasını ve aldatmacasını kadınlarında benimsemesini beraberinde getirmektedir. Cinsel tacizi uygulayanlarda cinsel taciz eylemlerinde bundan faydalanarak yaptıklarının şiddet değil sevgi hatta bir erkek olarak hakları ya da “normal” bir eylem olduğunu kurbanlarına karşı kullanmaktadırlar (İlkkaracan, 1996: 119). Butler’ında (2014b: 66) ifade ettiği gibi bu müdafaada “cinsiyet”, şiddet uygulayıp daha sonra da buna gerekçe bulan bir üretim, anlaşılabilirlik ve düzenleme ilkesi olarak kullanılmaktadır.

Kasabalı kadınlar tarafından dövülen Emine’yi almaya gelen jandarma yolda giderken fiziksel ve sözel şiddetle birlikte cinsel tacizde de bulunur.

“... kıvıldamaya mecali olmayan Emine’yi ite, söve önüne kattı, şehrin dışındaki hapis-haneyeye götürdü. Yolda iki defa düşmüş, fakat jandarmanın akıl almaz bir ahlaksızlıkla şurasına burasına attığı çizmelerin altında, kamçı zoruyla kalkan bir lagar at gibi burnundan korkunç sesler çıkarıp soluyarak kendini toplayabilmişti” (Karay, 2016: 16).

Askerlik için kasabada bulunan Gürcü Server ile birlikte olmaya başlayan Emine’nin yaşamı ekonomik olarak iyileşir. Günlerce süren açlıktan sonra evine yiyecek, birkaç eşya parçası girmiştir. Zira Emine geleneksel toplumsal cinsiyet tutumlarının hakim olduğu bir toplumda sosyalleşme sürecinde kadının zayıf ve erkek tarafından korunup kollanması gerektiği anlayışını içselleştirmiştir. Toplumsal yaşamda erkekle birlikte eşit ve adil şartlarla var olma imkanı elinden alınmış her kadın gibi Emine’de Server’i kendine koruyucu olarak seçmiştir.

Ancak bu seçim, kasabalı tarafından var olan dışlamanın artmasına, kasabalı erkeklerin Emine’ye dair cinsel arzularını açığa vurmalarına ve şayet Server’le birlikte oluyorsa kendileriyle de birlikte olması gerektiğine dair düşünce ve davranışları meşrulaştıran bir sebep haline getirilmiştir.

Hastanedeki çavuş yüreğinde Server’e duyduğu kıskançlıkla yanındaki arkadaşına şöyle konuşur:

“Hele ettiğine bak Gürcünün... Bizi çağırırsa ya! ...” (Karay, 2016: 29).

Burada Server’in Emine ile *evlilik dışı* birlikte oluşu sorgulanmaz, Server’in erkek oluşu davranışın gayri ahlakiliğini örter buradaki sorun Server’in onları bu nasibe(!) ortak etmeyişidir. Mademki Emine uygunsuz takımından bir kadındır onun bedeni üzerinde tasarruf hakkı yoktur, o beden, o yakıcı gözler herkesin hakkıdır.

Karın savrula harmanlana yağdığı sert bir gecede Server’in evvelce yattığı koğuştaki çavuşla arkadaşları konuşuyorlardı.

“Doğruca gidip kapıyı çalsalar sanki ne lazım gelirdi? Gürcünün girdiği gibi bunlarda girerlerdi, elin kahpesi ne demeye hakkı vardı? Bu kararlar kalktı, başlarına örtülerini sıkıca dolayarak sokağa çıktılar” (Karay, 2016: 36).

Eve vardılar kapı açıldı içeriye seslendiler, cevap veren olmadı. Çavuş kibrit yaktı.

“Köşede, ikiye katlanmış bir hasır parçası üstünde bir şekil uzanmış, yatıyordu. Sevinçle:

“Hah, burada!... dediler.

Kibrit sönmüştü, fakat artık lüzum var mıydı ya? Çavuş, karanlıkta hesapladığı köşeye yürüdü, elini uzattı, fakat ürkek bir sesle:

“Aha, karı buz kesmiş!... diye haykırdı.

Yatık Emine aklıktan ve soğuktan öleli galiba günler geçmişti. Tüh, bu ne aksi işti... Nefer de, daha ziyade sağlam tutmak için, bir defa daha yokladı:

“Yetişemedik be, gebermiş!...” dedi.

Bir müddet, zihinlerinden fena şeyler geçirerek durdular. Sonra “Haydi, gidek!” ikazıyla birbirlerini iterek gecenin karlı rüzgarlarına karışıp küfür ede ede uzaklaştılar” (Karay, 2016: 36-37).

Kadına tecavüz düşüncesi hangi değer sisteminden beslenmektedir? Erkeklerin tecavüzü kendilerinde hak olarak görmeleri sadece biyolojik temelli kültürel değerlerden kaynaklanmaktadır. Son yıllarda erkeklik alanında yapılan çalışmaların sonuçları, erkeklik davranış ve değerlerinin (şiddet, rekabet, güç vb. değişkenleri içeren) geçerli iktidar örüntüleri içinde gelişen toplumsal bir inşa olduğu yönündedir (Köse, 2016: 201).

Emine'nin ölmüş olmasından müteessir olmayan bu iki erkeğin kahrı niyetlendikleri tecavüzü gerçekleştirememiş olmalarıdır. “Toplumsal cinsiyet” algısı öyle güçlüdür ki kadın, erkek zevki için herhangi bir metadır. Kadının şahsiyeti, rızası erkek iktidarının sağlamaştırdığı tecavüz eyleminde erimekte kadından mutlak itaat beklenmektedir. Bu öyle doğal bir kabuldür ki ölü bir bedene tecavüz bile mazur görülebilir, nekrofoli ... fena şeyler ... tanımlamasıyla hafifletilip geçirilebilir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

21. yüzyılda toplumsal cinsiyet düzeninden kaynaklanan toplumsal cinsiyet ilişkileri eşitsizliklerin temeli olmaya devam etmektedir. Bununla birlikte bir süredir kadınlar sosyal yaşamdaki mevcudiyetlerine dair dillendirdikleri talepler ile toplumsal denetim araçları arasında bir mücadele ve diyalog sürecini de başlatmışlardır. Kadın hareketinin elde ettiği kazanımlardan toplumsal cinsiyette hakkaniyete (gender equity) ulaşıldığı büyüsü yaratılmamalıdır. Çünkü bugün geçmişte olduğundan çok daha fazla bir çifte standartla kadın hakları savunuculuğu toplumsal cinsiyet düzeni lehine hukuk tarafından manipüle edilmektedir.

Çalışmanın çıkış noktası, toplumsal cinsiyet düzeninin patriarkal toplum yapısını beslediği ve bu yapıda kadını ikincil bir statü ile var kılmaya çalıştığıdır. Ancak bu çıkış noktasından insanın toplumsal cinsiyet düzeninin edilgen bir alıcısı olduğu ve kadın-erkek etkileşiminin salt toplumsal cinsiyet ilişkileri ile belirlendiği gibi bir sonuca ulaşma çabasında olduğumuz düşünülmemelidir. Bilakis çalışma toplumsal cinsiyet düzeninin insan yaratımı bir ürün olduğu, bu nedenle değiştirilebileceği ve her iki cinsin kendilerine biçilen rolleri sorgusuzca benimselemelerinin mevcut yapıyı koruduğu sonucuna ulaşmıştır. Erkek egemen ilişki biçiminin sürdürülmesinde edebiyatın rolü ise yine mutlak bir determinizmle değil korelasyonel bir değişken olarak ele alınmıştır. Çünkü kendine odaklanan kadın gözleri, edebiyatta kadının temsil edilme biçimlerinin ne kadar önemli olduğunu söylemde akıp giden kadın imgeleri üzerinden görmüşlerdir.

Edebiyattaki kadın portreleri hayal gücünden çok gerçeklikten ilham alınarak çizilmektedir. Zira edebiyat, gündelik hayatın gölgesidir. Bu gölgenin hacmi ve şekli ise edebiyatçının şahsiyetine bağlıdır. Yatık Emine, kadın hakları savunucusu olan lakin dönemin asrileşme politikalarından da kaygı duyan bir yazarın hâlet-i ruhaniyesinden vücut bulmuştur. Yatık Emine, yozlaşma ve yabancılaşma temalarının başarılı sosyolojik tahlillerine sahip ancak ana kahramanı kadın olmasına rağmen “kadın” olgusunu sosyolojik muhayyilenin uzağında ataerkil kodlarla yeniden üreten bir hikayedir.

Hikayede toplumsal cinsiyet kalıplarının bireylerin tutum ve davranışları üzerindeki etkisini yansıtan en gizil bulgu Emine’nin fahişe olarak kişileştirilmesidir. Geleneksel değerlerin hakim olduğu her toplum gibi Türk toplumunda da fahişelik gayri ahlaki bir seçim ve bu seçimi yapan kadın ise hafifmeşrep olarak görülür. Fahişelik, kadın madunluğunun sosyal, siyasi, iktisadi vb. birçok nedenini bertaraf ederken olumsuz cinsiyetçi değerleri ise haklı kılar. Fahişelik, erkeklerin kadınları cinsel amaçları için kullanabilecekleri bir nesneye indirgemelerine meşruiyet sağlar. Zira bedenini bir meta gibi satan kadının kendisidir ve taraflar bu ticari ilişkiye gönüllüdür. Ancak özünde fahişelik Anthony Giddens’in ifadesiyle erkekler ve kadınlar arasındaki güç eşitsizliklerine işaret eder ve kadına yönelik tüm adaletsizlikleri örtüler. Hikayede asıl mesele Emine’nin cinsiyetidir ancak Emine’yi fahişe olarak tanımladığımızda bu şerefli kasabada maruz kaldığı tüm adaletsizliklerin üstünü meşru bir sebeple örteriz.

Bir asır öncesine ait bu hikayede yer alan açmazlar günümüz edebiyatında da görülmektedir. Türk edebiyatı egemen toplumsal cinsiyet ilişkileri ve eril söylemin dildeki temsili ve yeniden inşası açısından ciddi bir veriye sahiptir. Bu nedenle kadın-erkek etkileşimini toplumsal bütünlük içinde değerlendirmeye imkan sağlayacak edebiyat okumaları hem kadın hem de erkek açısından yoğunlaştırılmalıdır.

Sosyolojik veriler bağlamında ise feminist hareket uzunca bir süre “*erkeğin toplumsal cinsiyet tutumları değişmedikçe kadınların sosyal konumlarında önemli bir değişiklik olmayacaktır*” söylemini çözüm önerisi olarak dillendirmiştir. Bugün geldiğimiz noktada açıkça anlaşılıyor ki ne erkekler kendiliklerinden kadına yönelik eşitsiz ve adaletsiz uygulamalara son verecekler ne de siyasi otorite ve hukuk düzeni kendiliklerinden kadın lehine projeler üreteceklerdir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet ilişkilerinde değişim hareketinin birinci aşamasında her bir kadın kendisi için geleneksel cinsiyet kalıplarını revize edebilmiş yeni bir hayat reçetesi hazırlamalı ve ikinci aşamada bu bireysel ivme diğer kadınların geleceği için kitlesel bir ivmeye eklenmelidir. 21. yüzyılda “kadına rağmen kadının yanında olma” klişesini yıkmanın mümkün yollarından bir diğeri de düşün alanında kadını içten anlamaya meyilli empatik bir zihniyeti benimseyebilmektir.

KAYNAKLAR

- Akca, Emel Baştürk; Ergül, Seda (2016), “Kitle İletişim Çalışmaları Alanında Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarının Gelişimi, Temel Yaklaşımlar ve Çalışmalar Üzerinden Bir Çerçeve Çizme Çabası”, (Der. Şahinde Yavuz), Toplumsal Cinsiyet&Medya Temsilleri, s. 17-44, Heyamola Yayınları, İstanbul.
- Aktaş, Şerif, (2004), Refik Halid Karay, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Altındal, Aytunç, (1991), Türkiye’de Kadın, Anahtar Kitaplar Yayınevi,5. Baskı, İstanbul.

- Altun, Hakan, (2016), “Cinsiyetin Toplumsal İnşası ve Ötekilerin Temsilinde Karşı-Hegemonik Bir Olanak Olarak Sinemanın Protez Belleği”, (Der. Şahinde Yavuz), Toplumsal Cinsiyet&Medya Temsilleri, s. 69-112, Heyamola Yayınları, İstanbul.
- Arendt, Hannah, (1997), Şiddet Üzerine (Çev., Bülent Peker), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bağlı, Mazhar; Özensel, Ertan, (2011), Türkiye’de Namus ve Töre Cinayetleri- Töre ve Namus Cinayeti İşleyen Kişiler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma, Destek Yayınevi, Ankara.
- Balkan, Ayşe, (2010), Refik Halid Karay’ın Eserlerinde Sosyal Tenkit, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Benhabib, Seyla, (2014), “Feminizm ve Postmodernizm: Huzursuz Bir İttifak”, (Çev., Feride Evren Sezer), (Haz. Seyla Benhabib, Judith Butler, Drucilla Cornell, Nancy Fraser), Çatışan Feminizmler, s. 25-43, Metis Yayınları, İstanbul.
- Berzeg, Kazım, (1997), “Bürokrasi Devlet Değildir”, Türkiye Günlüğü, S. 44, s. 32-37.
- Brownmiller, Susan, (1984), Cinsel Zorbalık Irza Tecavüz Olgusunun Bir Tarihçesi (Çev., Suğra Öncü), Cep Kitapları, İstanbul.
- Butler, Judith, (2014a), Cinsiyet Belası (Çev., Başak Ertürk), Metis Yayınları, İstanbul.
- Butler, Judith, (2014b), “Olumsuz Temeller: Feminizm ve “Postmodernizm” Sorusu”, (Çev., Feride Evren Sezer), (Haz. Seyla Benhabib, Judith Butler, Drucilla Cornell, Nancy Fraser), Çatışan Feminizmler, s.44-67, Metis Yayınları, İstanbul.
- Coward, Rosalind, (1995), Ah Şu Hain Kalplerimiz (Çev., Aksu Bora ve Asuman Emre). Ayrintı Yayınları, İstanbul.
- Çaha, Ömer, (1996), Sivil Kadın Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın (Çev., Ertan Özensel). Vadi Yayınları, Ankara.
- Çakır, Serpil, (1996), Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Yayınları, İstanbul.
- Çelebi, Nilgün, (1990), Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları, Sebat Ofset Matbaacılık Kon-ya.
- Dökmen, Zehra, (2015), Toplumsal Cinsiyet, Remzi Kitapevi, 6. Baskı, İstanbul.
- Ekiz, Osman Nuri, (1984), Refik Halid Karay (Hayatı ve Eserleri), Gökşin Yayınları, İstanbul.
- Ertan, Umut Başar, (2010), Refik Halid Karay’ın Romanlarında Kadın ve Kadın Eğitimi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Giddens, Anthony, (2006), Sosyoloji (Çev., Zeynep Mercan/Haz., Cemal Gürsel), Ayraç Yayınevi, Ankara.
- İlkkaracan, Pınar, (1996), “Çocuklara Yönelik Cinsel Taciz”, (Haz. Pınar İlkkaracan, Leyla Gülçür, Canan Arın), Sıcak Yuva Masalı, s. 111-131, Metis Yayınları, İstanbul.
- İlkkaracan, Pınar; Gülçür, Leyla, (1996), “Aile İçinde Kadına Karşı Şiddet”, (Haz. Pınar İlkkaracan, Leyla Gülçür, Canan Arın), Sıcak Yuva Masalı, s. 21-40, Metis Yayınları, İstanbul.
- Kabaklı, Ahmet, (1997), Türk Edebiyatı III. Cilt, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul.

- Kadın Dayanışma Vakfı, (1995), Şiddete Karşı Somut Bir Adım: Ankara Gecekondularında Kadınlarla Ortak Bir Çalışma, Ceylan Matbaası, Ankara.
- Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, (1998), Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Kadının Durumu, Takav Matbaacılık Yayıncılık A.Ş., Ankara.
- Kandiyoti, Deniz, (2015), “Kurtulmuş ama Özgürleş mi?”, (Çev., Aksu Bora, Feyziye Sayılan, Şirin Tekeli, Hüseyin Tapınç, Ferhunde Özbay), Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar, s. 71-91, Metis Yayınları, İstanbul.
- Kanter, Beyhan, (2016), Halide Edip Adıvar’ın Romanlarında Eril Tahakkümün Sınırlarında Gezen Kadınlar, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 24, s. 84-94.
- Karabulut, Demet, (2011), Sürgünlük Edebiyatı Bağlamında Refik Halid Karay’ın Yapıtları. İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Karay, Refik Halid, (2016), “Yatık Emine”, Memleket Hikayeleri, İnkılap Yayınevi, 7-37, İstanbul.
- Köse, Aynur, (2016), “Egemen Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Söylemsel İnşasında Spor Basını: Aslanlar, Kartallar ve Timsahlar Dünyasında Peri ve Melek Olmak”, (Der. Şahinde Yavuz), Toplumsal Cinsiyet&Medya Temsilleri, s. 197-225, Heyamola Yayınları, İstanbul.
- Mor Çatı Kolektifi, (1996), Evdeki Terör, Mor Çatı Yayınları, İstanbul.
- Zengin, H. Zeynep, (2013), Hikayeci Yönüyle Refik Halid Karay. Mimar Sinan Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul.